

Kees van der Pijl. *De greep naar de macht. De Harmonie*

Arme middenstanders! Of ze zich nu uitsloven in een noodlijdende slagerij of aan het hoofd van een succesvol „audio-imperium”, op erkenning bij hun zonen hoeven ze niet te rekenen. Tenminste niet in de twee romans die Kees van der Pijl tot nu toe heeft geschreven: *Esprit de corps* (1989) en - zijn nieuwste boek - *De greep naar de macht*. Zijn hoofdpersonen lijden allebei aan een indrukwekkend minderwaardigheidscomplex, waarvoor de oorzaak wordt gezocht bij de klasse waaruit zij afkomstig zijn. Was papa maar advocaat geweest of classificeerder, dan zouden zij zich heel wat gemakkelijker hebben thuisgevoeld in respectievelijk het Leids Studentencorps en de CPN.

Voor de ene club is de middenstand te laag, voor de andere te hoog. Met als gevolg dat Sjoerd Visser en Arnold Boegman alle zeilen moeten bijzetten om zich aan hun nieuwe, zelfgekozen omgeving aan te passen. Compensatie vinden ze in de fantasie, waar het beoogde doel als reeds bereikt wordt voorgesteld. Sjoerd droomt in *Esprit de corps* van een riante positie in het vaderlandse establishment, dank zij huwelijk en carrière eindelijk als gelijke geaccepteerd; Arnold ziet in *De greep naar de macht* voor zichzelf een mooie toekomst weggelegd in een door de CPN geregeerd Nederland. Hij overweegt zelfs te zijner tijd Gerard Reve te betrekken bij de „eventuele aanpassing van het matrozenuniform”.

Dat iemand met zo'n drieste fantasie niet op succes hoeft te rekenen, zal duidelijk zijn. Net zo min als Sjoerd Visser erin slaagt de maatschappelijke top te bereiken, zal Arnold Boegman ooit - met de CPN - Nederland regeren. Dat ligt uiteraard óók aan de CPN, die in mist is opgegaan, maar Arnold heeft er weinig toe bijgedragen om dat te voorkomen. Van der Pijls hoofdpersonen zijn sukkels en dat blijven ze; blunderend gaan ze door het leven, tot het eind toe ten prooi aan eigen waan.

Sjoerd Visser houdt zichzelf voor de gek door een „memorandum” te schrijven, waarin hij een minister geworden jaargenoot (door wie hij zich twintig jaar eerder als een vazal heeft laten vernederen) kond doet van zijn belangwekkende maatschappelijke inzichten. Arnold Boegman verliest zich, naar mate de roman vordert, steeds meer in theorieën omtrent een schimmige rechtse samenzwering (waarbij onder andere de BVD, Defensie, Binnenlandse Zaken, een Haags advocatenkantoor en Glimmerveens Volksunie zouden zijn betrokken) die na de spectaculaire verkiezingsnederlaag van de CPN in 1977 in verband wordt gebracht met de Molukse treinkaping bij De Punt.

Volgens *De Waarheid* was de nederlaag aan die treinkaping te danken, dus Arnold is met zijn paranoïde verbeelding geen uitzondering in de partij. Gelet op de talloze geheimzinnige „krachten” die de arbeidersklasse haar onvermijdelijke gang naar het heil trachten te bemoeilijken, is er veel voor te zeggen het hele communisme te interpreteren als een vorm van paranoia. De CPN-ers die Van der Pijl ten tonele voert, zien overal potentiële „verraders” en „scheurmakers” en Arnold moet al gauw constateren: „Niemand was te vertrouwen, je stond er helemaal alleen voor”.

Wat dat laatste betreft blijkt er niet veel verschil te bestaan tussen de CPN en

het corps. Maar dat komt natuurlijk ook doordat de beide hoofdpersonen vrijwel identiek reageren op de moeilijkheden waarmee ze te maken krijgen. Sjoerd Visser (die naar eigen zeggen „een halve communist" is geworden) en Arnold Boegman verschillen nauwelijks van elkaar; het is alsof beiden twee afzonderlijke fases van hetzelfde leven belichamen.

Het nadeel van deze continuïteit is dat de zwakte van het eerste boek zich voortzet in het tweede: het echec van de hoofdpersonen is in beide romans te voorspelbaar gemaakt. Sjoerd en Arnold doen werkelijk niets goed; alles loopt bij hen in de soep en daardoor verdwijnt op den duur niet alleen de verrassing, maar ook de geloofwaardigheid. Die toch noodzakelijk blijft, want ook al valt er bij Van der Pijl veel te lachen, zijn romans zijn geen slapstick. Vooral in *De greep naar de macht* lijkt de schrijver maar niet genoeg te kunnen krijgen van het falen van zijn held.

Een goed voorbeeld is de korte episode waarin Arnolds verblijf als reserve-officier in Duitsland wordt beschreven. Alles wat er maar mis kan gaan, gaat mis: een kostbare tankoefening loopt door zijn toedoen in het honderd, op de Hamburgse Reeperbahn raakt hij in het nauw na zonder geld bij een hoer te zijn binnengestapt en ondertussen mist hij ook nog het sterfbed van zijn moeder. Het is ongetwijfeld heel erg om de zoon te zijn van een middenstander, maar ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat Van der Pijl het er hier wat al te dik bovenop legt.

Ondanks dit psychologische én literaire tekort heb ik *De greep naar de macht* (net als *Esprit de corps* trouwens) met veel plezier gelezen - vanwege de Leidse en de communistische folklore. Van der Pijl geeft er blijk van beide milieus grondig te kennen. Een „dassenavond" op Minerva beschrijft hij even overtuigend als een „schooningsavond" in Amsterdam-Noord, een gesprek in Felix Meritis met Marcus Bakker (in de roman Karel Beunders geheten) of een partijbijeenkomst waarop Paul de Groot zijn volgzame kudde de koers dicteert:

„De erevoorzitter van het partijbestuur keek uitdrukingsloos voor zich uit, zijn gezicht onder het witte haar als een concentrisch spel van plooien en wangen uitmondend in de bijna anale omklemming van de sigaar. Van waar Arnold zat viel niet uit te maken of de sigaar brandde dan wel gedoofd was. Maar wel was duidelijk dat het fluisterend doorgegeven rookverbod, dat het defecte lichtbakje moest vervangen, op die sigaar hoe dan ook niet van toepassing zou zijn".

Ik heb mij altijd op hygiënische afstand gehouden van het Nederlandse communisme, maar dat het is geweest zoals het hier wordt weergegeven, geloof ik onmiddellijk.

(de *Volkscrant*, 28-2-1992)